

Population Policy in Iran (Scoping Review)

Bahram Samadnia^{✉1} | Hasan Danaee Fard² | Fatemeh Torabi³ |
Seyed Hossein Kazemi⁴ | Rasoul Sadeghi⁵

1. Corresponding Author, PhD Candidate in Public Policy Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Email: b.samadnia@modares.ac.ir

2. Professor, Public Administration, university of Tarbiat Modares, Tehran, Iran. Email: hdanaee@modares.ac.ir

3. Department of Demography, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran; Email: fatemeh_torabi@ut.ac.ir

4. Assistant Professor, Public Administration. University of Tarbiat Modares. Tehran, Iran. Email: h.kazemi@modares.ac.ir

5. Associate professor of demography, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: rassadeghi@ut.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 25-02-2023

Received in revised form:
25-06-2023

Accepted: 24-07-2023

Published online: 11-11-2023

In Iran, a number of studies have been conducted on population policies in recent years. By examining these studies, it is evident that no review study has examined these studies and provided a clearer picture of the state of population policy studies. Most of the articles were written in documentary and descriptive form and in some periods (2010 and 2015) were more published, which can be caused by the persuasion of researchers through some factors such as the desire of politicians to change the population policy and also communicating the general policies of the population. The conflict of opinions in population policy approaches in Iran is evident, most of the studies have agreed to increase the population policy in the target period. Analyzing the reason for this difference of opinion, the discourse of each of these approaches, and conducting systematic reviews and meta-analyses about population policies as well as designing the optimal model of population policy-making in can be suggested

Keywords:

Public policy, Population
policy, Scoping review,
Population increase,
Population control and family
planning

Cite this article: Samadnia, B.; Danaee Fard, H; Torabi, F ; Kazemi, S.H. & Sadeghi, R. (2023). Population Policy In Iran (Scoping Review), *Journal of Social Problems of Iran*, 14 (1),89-111.

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

خط‌مشی‌گذاری جمعیت در ایران (نتایج از مطالعه مرور دامنه‌ای)

بهرام صمدنیا^۱ | حسن دانایی‌فرد^۲ | فاطمه ترابی^۳ | سیدحسین کاظمی^۴ | رسول صادقی^۵

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری عمومی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران، رایانامه: b.samadnia@modares.ac.ir

۲. استاد، مدیریت دولتی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران، رایانامه: hdanaee@modares.ac.ir

۳. گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، رایانامه: fatemeh_torabi@ut.ac.ir

۴. استادیار، گروه مدیریت دولتی، دانشگاه تربیت مدرس، رایانامه: h.kazemi@modares.ac.ir

۵. عضو هیات علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، رایانامه: rassadeghi@ut.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

در ایران طی سال‌های گذشته مطالعات متعددی از جنبه‌های مختلف به موضوع خط‌مشی‌های جمعیتی پرداخته‌اند که با بررسی این مطالعات، خلأ مطالعه‌ای مروری که این پژوهش‌ها را بررسی نموده و تصویری روشن‌تر از وضعیت مطالعات خط‌مشی‌های جمعیت ارائه کرده باشد مشهود است؛ عمده مقاله‌های مورد بررسی، اسنادی و توصیفی بوده‌اند و در برهه‌هایی (۱۳۸۹ و ۱۳۹۴) فراوانی بالاتری داشته‌اند که این پدیده را می‌توان ناشی از ترغیب پژوهشگران به دلیل عواملی اعم از خواست سیاسیون برای تغییر خط‌مشی جمعیت و نیز ابلاغ سیاست‌های کلی جمعیت دانست. تضارب آرا در مورد رویکردهای خط‌مشی جمعیت در ایران مشهود بوده و عمده مطالعات مورد بررسی نیز در بازه مورد نظر، موافق با خط‌مشی افزایش جمعیت بوده‌اند. واکاوی چرایی این اختلاف دیدگاه‌ها، تحلیل گفتمان هریک از این رویکردها و انجام مرورهای نظام‌مند و فراتحلیل درخصوص خط‌مشی‌های جمعیت و نیز طراحی مدل مطلوب خط‌مشی‌گذاری جمعیت در ایران را می‌توان به عنوان پیشنهادات مطالعات آتی ارائه نمود.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۰۶

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۴/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۰۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۸/۲۰

کلیدواژه‌ها:

خط‌مشی عمومی، سیاست‌گذاری جمعیت، مرور دامنه‌ای، افزایش جمعیت، کنترل جمعیت و تنظیم خانواده.

استناد: صمدنیا، بهرام؛ دانایی‌فرد، حسن، ترابی، فاطمه؛ کاظمی، سیدحسین و صادقی، رسول. (۱۴۰۲). خط‌مشی‌گذاری جمعیت در ایران (نتایج از مطالعه مرور دامنه‌ای): بررسی مسائل اجتماعی ایران، (۱)۱۴، ۸۹-۱۱۱.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران. © نویسندگان.

مقدمه و پیشینه پژوهش

از گذشته‌های دور توجه به جمعیت و رشد آن و خطمشی‌های جمعیت از موضوعات مهم جوامع بوده که همواره اذهان محافل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را به خود مشغول کرده است. خطمشی جمعیتی^۱ یا همان سیاست جمعیتی^۲ به مجموعه ای از اقدامات گفته می‌شود که به طور مستقیم و آشکارا یا به طور غیر مستقیم و ضمنی از سوی دولت‌ها و حکومت‌ها اجرا می‌شود و هدف آنها نیز این است که عدم توازن بین تحولات جمعیت‌شناختی از یک سو و اهداف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی از سوی دیگر را پیشگیری نمایند، به تاخیر اندازند و یا حل و فصل کنند. به طور خیلی ساده این راهکارهای پیشنهادی در جهت تاثیر بر عوامل جمعیتی را می‌توان همان «خطمشی جمعیتی» دانست. خطمشی جمعیتی در واقع اهداف و راهکارهای برنامه ریزی شده‌ای در سطح محلی، ملی و بین المللی برای تاثیر گذاری بر عوامل مرتبط با جمعیت (اندازه، رشد، توزیع و ترکیب جمعیت) است. هدف سیاست‌های جمعیتی بهبود کیفیت زندگی و تامین رفاه و بهروزی مردم متناسب با منابع قابل دسترس در کشور است تا تعداد و رشد جمعیت و ترکیب و توزیع جمعیت را با واقعیت‌های اقتصادی منطبق و هماهنگ نمایند و نیازها و حقوق انسان‌ها را تامین کنند. دولت‌ها با تاثیر گذاری بر روی سه جزء اصلی رشد جمعیت (باروری، مرگ و میر و مهاجرت) از طریق قوانین، آیین‌نامه‌ها و برنامه‌ها، تلاش می‌کنند که به این اهداف دست یابند (Ashford, 2001). البته اهمیت کنترل باروری در سیاست‌های جمعیتی به گونه‌ای شده‌است که امروزه مفهوم سیاست‌های جمعیتی مترادف با مفهوم کنترل باروری و تنظیم خانواده گردیده است (Kanani, 2008). خطمشی‌های جمعیتی نقش تعیین‌کننده‌ای هم در زمینه تاثیر گذاری بر رفتار افراد و هم در شکل‌گیری روندهای جمعیت‌شناختی ایفای می‌کنند. در گذشته که میزان مرگ‌ومیر جمعیت‌ها در حد بالایی قرار داشت، اغلب پیشنهادهای ارائه شده درباره جمعیت موافق با افزایش مولید بود، اما در دوره بعد از انقلاب صنعتی به علت افزایش رشد جمعیت و ظهور مشکلاتی ناشی از عدم تعادل بین رشد جمعیت و رشد منابع توسعه‌ای، راهکارهای ارائه شده با محوریت کاهش زادوولد و باروری بوده است. این راهکارها بیشتر در قالب برنامه‌های ملی و محلی کشورها جای گرفته و با توجه به برنامه‌های اجرایی به مرحله عمل در می‌آید.

خطمشی یا سیاست جمعیتی زمانی طراحی می‌شود که یک مشکل یا مسئله جمعیتی وجود داشته باشد؛ البته باید گفت عوامل جمعیتی فی‌نفسه مشکل‌ساز نیستند، مگر اینکه در ارتباط با عوامل دیگر در نظر گرفته شوند. برای مثال اگر رشد جمعیت متناسب با رشد اقتصادی نباشد ناهماهنگی بین عوامل جمعیتی و عوامل اقتصادی پدید می‌آید و رشد جمعیت به یک مشکل جمعیتی تبدیل می‌شود. شناخت این مشکل و تدوین یک برنامه کاری به همراه هدف‌های مورد نظر برای رفع آن، موجبات تدوین یک خطمشی جمعیتی را فراهم می‌کند. این خطمشی جمعیتی می‌تواند با یک برنامه اجرایی به مرحله عمل درآید. خطمشی‌های جمعیتی معمولاً به همراه سایر خطمشی‌ها در قالب یک برنامه کلی دولتی تدوین می‌شود. علاوه بر آن، اعمال خطمشی‌های جمعیتی ممکن است اهداف خطمشی غیر جمعیتی را نیز برآورده سازد و همینطور هم اهداف خطمشی جمعیتی از طریق خطمشی‌های غیر جمعیتی برآورده شود.

^۱ Population Policy

^۲ واژه‌های خطمشی (Policy) و سیاست (Politics) به تنهایی مفاهیم علمی متفاوتی از همدیگر هستند که ابژه مطالعاتی متفاوتی نیز دارند که خارج از بحث این مقاله است، اما دو عبارت سیاست‌گذاری و خطمشی گذاری، آن‌هم به ویژه در قلمرو سایر رشته‌های علمی نظیر جمعیت‌شناسی که موضوع این مقاله است، ترجمه Policy-making گرفته می‌شود که هر دو به یک مفهوم واحد در ادبیات این رشته علمی اشاره دارند. این موضوع در مورد واژه‌های خطمشی‌گذاری عمومی و سیاست‌گذاری عمومی که ترجمه Public Policy گرفته می‌شود نیز صدق می‌کند. به این ترتیب برای ترجمه عبارت Population Policy نیز از هر دو عبارت خطمشی جمعیت یا سیاست جمعیت می‌توان بهره برد.

در اواخر قرن هجدهم میلادی یک کشیش مسیحی به نام «توماس رابرت مالتوس» دیدگاه‌های خود را در زمینه خطر افزایش جمعیت بیان کرد و افکار عمومی را تحت تأثیر قرارداد. مالتوس افزایش جمعیت را به عنوان خطری برای بقای جهان عنوان کرد. وی عنوان کرد که آهنگ رشد جمعیت سریع‌تر از آهنگ افزایش تولیدات و محصولات است، از این جهت باید برای جلوگیری از ازدیاد نسل، فکری کرد. وی معتقد بود با این حساب اگر فکری برای جلوگیری از ازدیاد نسل نشود، خطرات بزرگی برای جامعه پیش می‌آید و تولیدات جواب‌گوی جمعیت نیست، لذا باید جلوی افزایش نسل گرفته شود. این نظریه مدتی در دنیا سروصدا کرد و طرفدارانی داشت. مالتوس‌گرایان جدید (نئومالتوسین‌ها) در انگلستان و آمریکای شمالی نیز مسئله تحدید نسل را مطرح کردند؛ در فرانسه، ایتالیا، آلمان و ژاپن نیز تا قبل از جنگ جهانی دوم طرفداران این نظریه به فعالیت و ترویج کنترل جمعیت پرداختند، ولی بعد از شرایط خاص جنگ، سران این کشورها به شدت این فعالیت‌ها را ممنوع کردند تا مانع از بحران کاهش جمعیت و توقف توسعه‌طلبی خود شوند. در اوایل قرن بیستم نظریه کاهش جمعیت به قاره آسیا نیز راه یافت و با افزایش جمعیت و کاهش مرگومیر و توجه بیشتر کشورها به مسائل بهداشتی، مسئله کنترل جمعیت و گفتمان درباره مباحث نظری آن به جهان اسلام و کشورهای اسلامی نیز ورود کرد. در میان فقها و اندیشمندان مسلمان، گروهی موافق با سیاست کنترل جمعیت شدند و آن را یک ضرورت اجتماعی دانستند و در این باره تألیفاتی را منتشر کردند. علمای مصر و به‌ویژه علمای دانشگاه الازهر مانند شیخ احمد ابراهیم از نخستین کسانی بودند که در سال‌های ۱۹۳۶ تا ۱۹۵۳ با ارائه تألیفاتی به حمایت از این سیاست شتافتند، ولی در مقابل گروهی دیگر از فقها این حرکت را توطئه استعمار دانسته و با آن مخالفت کردند و در رد توجیهاات گروه اول کتاب و مقاله نوشته و ضرورت و جواز کنترل موالید را مردود شمردند (Ayazi, 1993). به هر حال مجموعه این نظریات و مخالفین آنها زمینه ساز رشد افکار و سیاست‌های جمعیتی گردید.

از آنجا که هرگونه افزایش یا کاهش در جمعیت ناشی از افزایش یا کاهش در سه فرآیند باروری، مرگومیر و مهاجرت است، به همین دلیل این سه فرآیند را عوامل اصلی رشد جمعیت می‌دانند؛ لذا برای بررسی عوامل مرتبط با رشد جمعیت باید عواملی را بررسی کرد که به طور مستقیم یا غیرمستقیم بر روی این سه فرآیند تأثیر می‌گذارند. از بین این سه عامل، مرگومیر و مهاجرت، نقشی اساسی در حرکات جمعیتی تمامی اعصار و دوران‌های زندگی بشر داشته‌اند، زیرا هرگونه امکان بالقوه افزایش جمعیت از طریق میزان‌های بالای زاد و ولد به وسیله میزان‌های بالای مرگ و میر، کنترل و یا از طریق مهاجرت به مناطق کم جمعیت یا غیر مسکون، تعدیل می‌گردید. امروزه در اثر کاهش اساسی میزان‌های مرگومیر، نقش این عامل در تغییرات جمعیتی کشورها نسبت به گذشته بسیار کاهش یافته است؛ همچنین احتمالاً به دلیل فقدان داده‌های نظام‌مند از جریان‌های مهاجرتی، به نقش مهاجرت در سرعت تغییر جمعیت توجه کمتری شده است؛ اما یافته‌های جدید نشان می‌دهد که جنبش‌های مهاجرتی هم می‌توانند تعیین‌کننده‌های کلیدی در تغییر سریع جمعیت در سطح کشورها باشند. در این رابطه مطالعه‌ای که بیلاری (۲۰۲۲) در سطح کشورهای آلمان و ایتالیا انجام داده نشان می‌دهد که پیش‌بینی‌های بلندمدت جمعیتی که صرفاً متکی بر تغییرات آهسته جمعیتی باشد می‌تواند گمراه‌کننده باشد، بنابراین مهاجرت اهمیت زیادی دارد و می‌تواند سبب تغییرات سریع جمعیتی شود و لذا هنگام طراحی سیاست‌های جمعیتی می‌بایست توجه بیشتری به مهاجرت شود (Billari, 2022). با این حال، امروزه باروری و زاد و ولد هم از نظر کمی، هم از نظر کیفی و هم از نظر ساختاری در تغییرات جمعیتی نقشی بسیار برجسته دارد و بر این اساس سیاست‌های جمعیتی به صورت جدی‌تری هم از طرف دولت‌ها و هم سازمان‌های غیردولتی با تمرکز بر این شاخص دنبال می‌شود.

موضوع سیاست‌های جمعیت در ایران نیز هم در ساحت تجربه و هم در ساحت پژوهش به دلایل مختلفی مورد توجه است؛ ایران هم برهه‌ای در رشد میزان باروری کل^۱ و به تبع آن رشد جمعیت و هم در سالیان اخیر در کاهش این میزان و کاهش رشد جمعیت در نوع خود منحصر به فرد بوده است. همچنین در دوره‌های مختلف در ایران سیاست‌های مختلف و بعضاً متضاد هم پیگیری شده‌اند. در طول سالیان متمادی از اواخر دهه ۱۳۶۰ تا اوایل دهه ۱۳۹۰ همواره سیاست تعدیل یا کنترل جمعیت در کشور برقرار بوده و از اوایل دهه ۱۳۹۰ این سیاست به سیاست افزایش جمعیت تغییر جهت داده است. هر کدام از این سیاست‌ها هم طرفداران خودش را داشته است و این موضوع در ساحت پژوهشی و با مرور مطالعات مرتبط با سیاست‌های جمعیتی در ایران نیز مشهود است. لذا بررسی این مقاله‌ها و استخراج محتوا و نیز درون‌مایه و رویکرد آنها می‌تواند دیدی نسبتاً جامع در این خصوص به دست بدهد. پژوهشگران مقاله حاضر، بعد از جستجوی پیشینه مطالعات سیاست‌گذاری جمعیت در کشور، به هیچ‌گونه پژوهش مروری به صورت مرور دامنه‌ای^۲ یا امثال آن که به مرور مطالعات سیاست‌های جمعیتی در کشور بپردازد دست نیافتند. با این حال مقاله مروری سیمبر (۱۳۸۸) با عنوان «دستاوردهای تنظیم خانواده در ایران» و نیز مقاله مروری سیم‌فروش و طباطبایی (۱۳۹۶) با عنوان «توسعه الگوی سلامت خانواده و جمعیت مطلوب بر مبنای ارزش‌های الهی در آموزش پزشکی» و همچنین مقاله مرور انتقادی اطاعت (۱۳۹۰) با عنوان «جمعیت و توسعه پایدار در ایران» که مقاله‌های مروری بوده و نیز به نوعی در حوزه سیاست‌های جمعیتی در ایران انجام شدند منتشر شده و به عنوان مقاله‌های هدف در این پژوهش نیز به آنها پرداخته شده است. سیمبر (۱۳۸۸) در پژوهش خود، با هدف مرور برنامه تنظیم خانواده در ایران در طول چهار دهه گذشته و بحث در خصوص دلایل موفقیت آن، از جنبه‌هایی به دستاوردهای برنامه تنظیم خانواده در ایران پرداخته است. سیم‌فروش و طباطبایی (۱۳۹۶) نیز با مرور مقاله‌های مختلف، به بررسی انواع سیاست‌های جمعیتی موجود در دنیا و نیز روند تغییرات جمعیتی در ایران پرداخته و در نهایت اطاعت (۱۳۹۰) با مرور انتقادی مقاله‌ها، سعی در نقد نظریه‌های رشد جمعیت با توجه به ملاحظات توسعه پایدار کرده است. با مرور پیشینه مطالعات که در این بخش ارائه شد، دیده می‌شود که خلأ پژوهشی که پژوهش‌های با موضوع سیاست‌های جمعیتی در کشور را مرور و بررسی نماید و با کندوکاو در آنها، تصویری روشن‌تر از وضعیت کلی مطالعات سیاست‌های جمعیت از جنبه‌های مختلف ارائه کرده باشد، مشهود است. بر این اساس و برای تحقق این هدف، مطالعه حاضر انجام شده است. لذا برای نیل به این اهداف سوالات ذیل تدوین شده و مراحل پژوهش حاضر به‌منظور پاسخ‌گویی به سوالات مذکور پیش رفته است:

- ۱- تمرکز اصلی مقاله‌ها و رویکرد آنها نسبت به افزایش جمعیت یا کنترل جمعیت و تنظیم خانواده چه بوده است؟
- ۲- پژوهش‌های منتخب در چه نشریاتی و چه زمانی منتشر شده است؟
- ۳- کدام روش تحقیق، روش گردآوری داده‌ها و روش تحلیلی اتخاذ شده است؟
- ۴- اهداف پژوهش‌های موردنظر چه بوده و یافته‌ها و نتایج عمده پژوهش‌های انجام‌شده چه مواردی است؟

روش پژوهش

تولید حجم عظیم اطلاعات و محتوای علمی به صورت افسارگسیخته، باعث عدم انسجام در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری کاربران پژوهش‌های علمی می‌شود. به عبارت دیگر، همیشه مسئله کمبود و فقدان اطلاعات علمی نیست، بلکه در برخی موارد، مسئله زیادی، تنوع و گسستگی یافته‌های علمی است. یکی از راهکارهای علمی حل این مشکل ترکیب و تلفیق شواهد پژوهشی، شامل

¹ Total Fertility Rate (TFR)

² Scoping Review

تجمیع اطلاعات موجود علمی با استفاده از روش‌های تعریف‌شده و شفاف برای جست‌وجو، خلاصه‌سازی و تفسیر داده‌ها است. مرور دامنه‌ای روشی است که یک نمای کلی از شواهد پژوهشی موجود پیرامون پرسش‌های تحقیقاتی را، به‌شیوه‌ای روشمند، برای کاربران نتایج تحقیقات علمی ارائه می‌کند. مرور دامنه‌ای، نوعی مرور سریع پیرامون مفاهیم کلیدی در یک موضوع پژوهشی خاص و یافتن منابع اصلی و انواع شواهد موجود است. این نوع مرور، به‌عنوان نوعی روش تحقیق مبتنی بر اطلاعات ثانویه، با رویکرد اکتشافی و توصیفی برای ارزیابی میزان شواهد موجود و شناسایی شکاف‌های تحقیقاتی استفاده شده و به ارزیابی اولیه حجم، پتانسیل، کمیت و کیفیت مطالعات درحال انجام در یک زمینه خاص می‌پردازد. در واقع این نوع مرور، یک نمای کلی از شواهد پژوهشی موجود پیرامون پرسش تحقیقاتی و به‌شیوه‌ای روشمند برای کاربران نتایج تحقیقات علمی ارائه می‌کند. همچنین این روش، پژوهشگر را از گزینش انتخابی مطالعات دور می‌کند، زیرا فرآیند انجام آن روش مند است. در این روش می‌توان به‌ویژه پیرامون موضوعات پیچیده و یا موضوعاتی که قبلاً درباره آن مرور جامعی به عمل نیامده است را به صورت یک پروژه خاص به مرحله اجرا درآورد. در این نوع مرور، برخلاف مرور نظام‌مند^۱، نیاز به تحلیل‌های آماری پیچیده مانند فراتحلیل^۲ نیست؛ بلکه نوعی روش تحقیق مبتنی بر اطلاعات ثانویه، ثانویه، با رویکرد اکتشافی و توصیفی است که به طور فزاینده‌ای برای ترکیب شواهد تحقیق به کار می‌رود. در این مطالعه مرور دامنه‌ای، از چارچوب ارائه شده توسط آرکسی و اومالی^۴ (۲۰۰۵) به‌منظور مرور جامع منابع مختلف اطلاعاتی استفاده شد تا میزان، دامنه و ماهیت مطالعات موجود در زمینه سیاست‌های جمعیتی و تغییر این سیاست‌ها در ایران بررسی شود. شش مرحله این رویکرد عبارتند از: تعیین سوال (سوالات) تحقیق؛ شناسایی مطالعات مرتبط؛ انتخاب مطالعات مرتبط؛ ثبت و طبقه‌بندی نتایج کلیدی شامل مکان مطالعه، جمعیت مطالعه، اهداف مطالعه، یافته‌ها، نتایج و غیره؛ تلفیق، خلاصه‌سازی و گزارش یافته‌ها؛ مشاوره با ذینفعان (اختیاری)^۵ (Arksey & O'Malley, 2005). از آنجا که در مطالعات مرور دامنه‌ای یا اسکوپینگ، هدف، ارائه یک مرور کلی از شواهد بدون ارزیابی آن‌ها است، ارزیابی‌های کیفی مطالعات غالباً حذف می‌شوند؛ بنابراین در این مطالعه از اطلاعات بازبایی شده در قالب یک بررسی دامنه‌ای استفاده شده و هیچ ارزیابی انتقادی از مطالعات انجام نشده است. عمده مقاله‌های مورد بررسی در این پژوهش از پایگاه‌های انتشار منابع علمی به زبان فارسی نظیر پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی^۶، پرتال جامع علوم انسانی^۷، نورمگز^۸، موتور جستجوی منابع علمی گوگل^۹ و نیز پایگاه اطلاع رسانی نشریات حوزه جمعیت که مقاله‌های مرتبط را منتشر می‌کنند، استفاده شد. کلیدواژه‌های به کار رفته برای جستجوی مقالات عبارت بودند از: سیاست‌های جمعیتی، خط‌مشی‌های جمعیتی، کنترل و تعدیل جمعیت، تنظیم خانواده، تشویق و افزایش جمعیت، مرور سیاست‌های جمعیتی، تغییر سیاست، مقالات مروری جمعیت. علاوه بر این، منابع مورد استفاده در مقاله‌های منتخب و پراچاع و نیز مقاله‌های معرفی شده توسط اساتید و خبرگان، مجموع مقاله‌های شناسایی شده برای بررسی را شامل گردید.

¹ Systematic Review

² Meta-analysis

^۳ در مرور نظام مند مطالعات اولیه از نظر کیفیت داده‌ها هم بررسی می‌شود تا در نهایت به یک نتیجه‌گیری دقیق تبدیل شود.

⁴ Arksey & O'Malley

^۵ این پژوهش تا مرحله تلفیق، خلاصه‌سازی و گزارش یافته‌ها پیش رفته است و از انجام مرحله اختیاری صرف نظر شده است.

⁶ www.sid.ir

⁷ www.ensani.ir

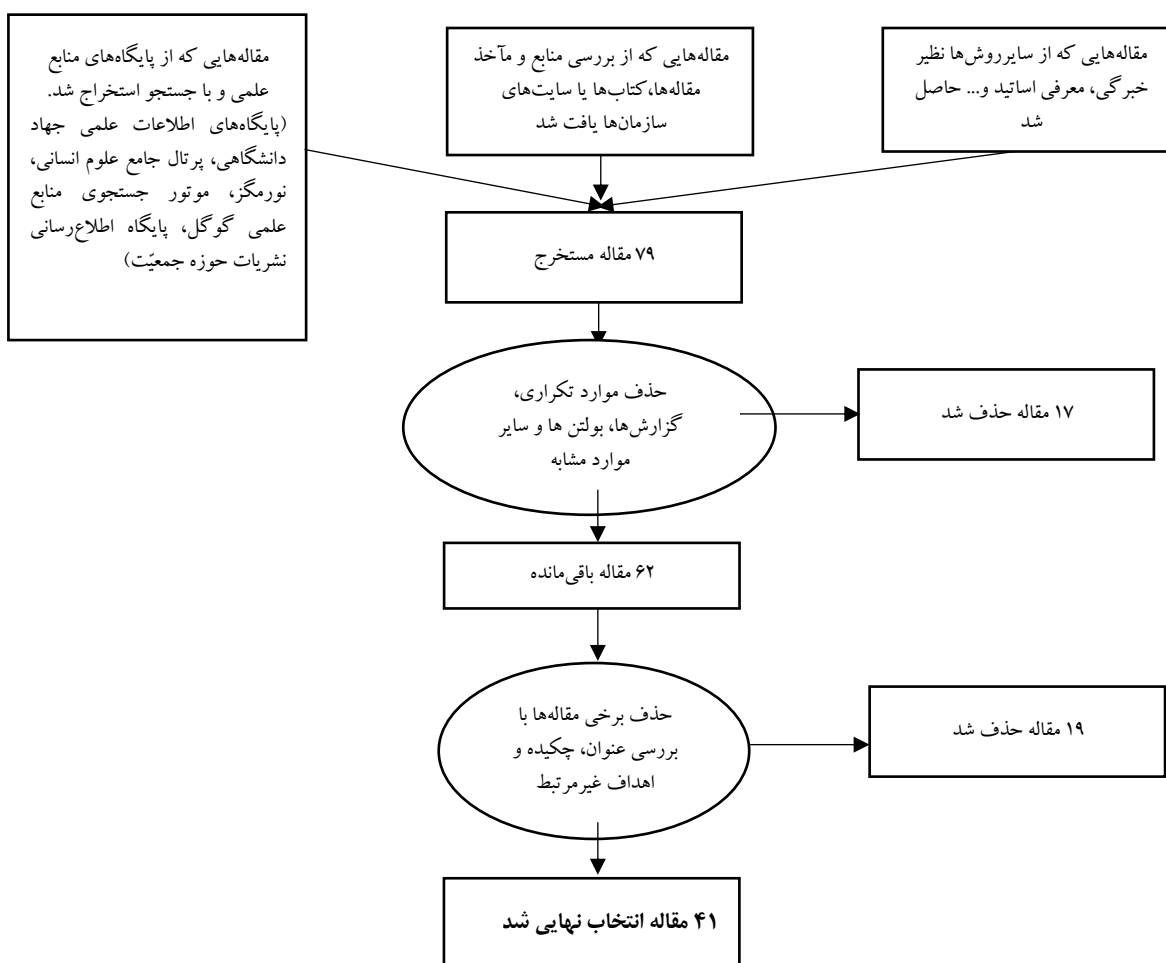
⁸ www.noormags.com

⁹ Google Scholar

جدول ۱: معیارهای ورود و خروج مطالعات

معیارهای خروج مقاله از مطالعه	معیارهای ورود مقاله به مطالعه
عدم دسترسی به متن کامل مقاله انتشار به زبان غیر فارسی یا پرداختن به کشوری غیر از ایران بولتن یا گزارش بدون ارزش علمی-پژوهشی پرداختن به موضوعات جزء در موضوعات جمعیتی عدم پرداختن به حوزه‌های سیاستی	متن کامل مقاله در دسترس باشد. به زبان فارسی بوده و در مورد ایران انجام شده باشد. بین سال های ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰ خورشیدی منتشر شده باشد. در نشریات معتبر منتشر شده باشد. مرتبط با موضوع سیاست‌های جمعیتی در ایران باشد.

فرآیند شناسایی و انتخاب مطالعات مرتبط

نمودار ۱: نمودار فرآیند انتخاب مقاله‌ها

جدول ۲: مقاله‌های علمی تحلیل شده به همراه اهداف و نتایج آنها

ردیف	عنوان مقاله	سال انتشار	نویسندگان	اهداف	نتایج
۱	دستاوردهای تنظیم خانواده در ایران	۱۳۸۸	معصومه سیمبر	مرور برنامه تنظیم خانواده در ایران در طول چهار دهه گذشته و بحث در خصوص دلایل موفقیت آن تا الگویی برای ترویج سایر جوانب بهداشت باروری باشد.	اصول ترویج بهداشت مبین دستاوردهای برنامه تنظیم خانواده در ایران هستند. اصولی که برای موفقیت در ترویج سایر برنامه‌های بهداشت باروری می‌بایست در نظر گرفته شوند.
۲	تغییر سیاست جمعیتی جمهوری اسلامی ایران و پیامدهای امنیتی آن	۱۳۸۹	سید ابراهیم قلی زاده	بررسی ضرورت یا عدم لزوم تغییر سیاست جمعیتی کشور و پیامدهای امنیتی احتمالی آن.	در وضع کنونی هیچ‌گونه ضرورتی برای تغییر سیاست جمعیتی قبلی کشور وجود ندارد و تغییر آن پیامدهای امنیتی در پی خواهد داشت که در رأس آن وابستگی هر چه بیشتر کشور به خارج جهت تأمین منابع مورد نیاز است.
۳	شاخص‌ها و سیاست‌های جمعیتی در ایران	۱۳۸۹	مصطفی سمیعی نسب و مرتضی ترابی	پاسخ به این سوال که آیا سیاست‌های کاهش جمعیت به نفع کشور ایران از جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی خواهد بود یا خیر؟	در صورتی که کشورهای در حال توسعه مانند ایران، آهنگ نزولی رشد جمعیت خود را تحدید نمایند، در چند سال آینده به مشکل بزرگ پیری جمعیت و کاهش خطرناک جمعیت روبرو خواهند شد که هزینه زیادی را برای اقتصاد کشور به دنبال خواهد داشت.
۴	انتقال سنی در ایران: تحولات سنی جمعیت و سیاست‌گذاری‌های جمعیتی، اجتماعی	۱۳۸۹	محمود مشفق، محمد میرزایی	تبیین انتقال سنی و گذارهای جمعیت‌شناسی و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی و جمعیتی در ایران.	ایجاد زیرساخت‌های اقتصادی، اجتماعی و توانمندی‌های لازم و اتخاذ سیاست سالمندی فعال برای ورود به مرحله سالمندی الزامی و ضروری است.
۵	تحولات جمعیتی و چالش‌های پیش رو و لزوم تجدیدنظر در سیاست‌های جمعیتی ایران	۱۳۸۹	محمدجواد محمودی	از یک سو توصیف و تحلیل تغییرات جمعیتی ایران بر اساس پیش‌بینی‌های سازمان ملل و مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه؛ از سوی دیگر شناخت چالش‌های ناشی از تحولات جمعیتی کشور با توجه به تجربه کشورهایی که انتقال جمعیتی را زودتر تجربه کرده‌اند.	اگر مدیریت کلان کشور در سطح عالی باشد و از کلیه قابلیت‌ها و پتانسیل‌های کشور به نحو احسن استفاده شود، جمعیت ایران می‌تواند حتی به ۱۵۰ میلیون نفر هم افزایش یابد.
۶	بررسی سیاست‌های تحدید و تنظیم خانواده	۱۳۸۹	بابک آل مولانا، محمد مهدی اسماعیلی	بررسی برخی متغیرهای اثرگذار بر سیاست‌های تحدید و تنظیم خانواده	مهم‌ترین عامل کاهش جمعیت بالا رفتن سواد زنان است و جمهوری اسلامی‌زنان را باسواد کرد. بالاتر رفتن کیفیت زندگی زنان و فراهم آوردن امنیت شغلی و فکری برای آنان و عدم تراحم وظایف و مسئولیت‌های فرزندآوری و نگهداری فرزندان با مسئولیت‌های خارج از خانه می‌تواند مجدداً زمینه‌های تمایل به فرزندآوری در زنان را ایجاد نماید.
۷	جمعیت و توسعه پایدار در ایران	۱۳۹۰	جواد اطاعت	نقد نظریه‌های رشد جمعیت با توجه به ملاحظات توسعه پایدار	بیکاری، فقر، مشکلات آموزشی و بهداشتی، تخریب و آلودگی‌های زیست‌محیطی، کاهش سرانه آب از پیامدهای رشد فزاینده جمعیت در ایران است.

ردیف	عنوان مقاله	سال انتشار	نویسندگان	اهداف	نتایج
					بنابراین پیشنهاد می شود با کنترل مولید رشد جمعیت به ۰/۵ درصد کاهش یابد
۸	تحولات باروری، تنظیم خانواده و سیاست های جمعیتی در ایران	۱۳۹۰	محمدجلال عباسی شوازی، میمنت حسینی چاوشی	بررسی و ارزیابی تحولات باروری و سیاست های جمعیتی و تنظیم خانواده.	با توجه به برخی از پیامدهای تحولات باروری در ایران، راهکارهایی برای سیاست گذاری جمعیت از جمله: احیای شورای عالی جمعیت، تدوین سیاست های جدید جمعیتی بر اساس نیازهای واقعی جمعیت و توسعه در کشور و ... پیشنهاد شده است.
۹	تاملی در سیاست کنترل جمعیت؛ آثار و پیامدهای آن	۱۳۹۰	محمد فولادی	بررسی آثار و پیامدهای سیاست کنترلی یا افزایشی جمعیت.	به یکباره نمی توان فزونی جمعیت را امری ناپسند و کنترل آن را امری مطلوب تلقی کرد و یا به عکس و نتیجه این که نتیجه سیاست کنترل جمعیت در کشور، امروز جامعه ایران را با معضل گسل و گسست نسلی، و پیری مفرط جمعیت مواجه ساخته است.
۱۰	بررسی اهمیت زمان در اعمال سیاست های جمعیتی با استفاده از مدل پویایی سیستم	۱۳۹۱	مونس سیاح، مانا مس کار، مهلا مس کار	بررسی اثر متغیر زمان در اعمال سیاست های جمعیتی بر نرخ باروری و نهایتاً جمعیت کل.	به ازای هر دوره ی پنج ساله تأخیر در اعمال سیاست های کوتاه مدت، احتمال اثربخشی و بازخورد مورد انتظار، افت و کاهش قابل توجهی خواهد داشت. علاوه بر آن، هزینه اعمال همان سیاست ها افزایش پیدا خواهد کرد.
۱۱	بازکاوی و نقد نظریه ها و سیاست های جمعیتی با تاکید بر سیاست جمعیتی اخیر ایران	۱۳۹۲	محمد فولادی	واکاوی و نقد نظریه ها و سیاست های جمعیتی	نظریه «تناسب جمعیت» را متناسب شرایط اقلیمی کشور پیشنهاد می کند. همچنین سیاست راهبردی جمعیت در اسلام، فزونی کمی و کیفی جمعیت، با توجه به شرایط اقلیمی و امکانات موجود، با هدف کسب قدرت جامعه اسلامی و تحقق هدف خلقت می باشد.
۱۲	تأثیر دین بر سیاست های جمعیتی و باروری	۱۳۹۲	سعید زارع، سیده حکیمه هاشمی	شناخت تأثیر دین در سیاست های جمعیتی و باروری	دین به عنوان بعدی از فرهنگ، یکی از عوامل موثر در مسائل جمعیتی، بخصوص باروری بوده است
۱۳	تاملی بر اهمیت، ضرورت و محتوای سیاست های کلی جمعیت از منظر حقوق عمومی	۱۳۹۲	ابراهیم موسی زاده، زهرا دانش ناری، محسن خوشنویسان	بررسی سیاست های کلی جمعیت از منظر حقوق عمومی	سند سیاست های کلی جمعیت، حاوی نکات بدیعی است که بررسی آن از بعد حقوقی مفید است و از سوی دیگر شناسایی ضرورت ابلاغ سیاست های مذکور از حیث حقوق عمومی نیز امری ضروری است.
۱۴	ویژگی های سیاست گذاری مطلوب جمعیت در ایران	۱۳۹۲	اسماعیل نوده فراهانی، عباس مقامی، مهدیه کاظمی تکلیمی	تبیین ویژگی های سیاست گذاری مطلوب جمعیت در ایران	یافته این پژوهش با تاکید بر سه گزاره تناقض آمیز ذیل برجسته شده است: ۱. جمعیت ایران باید افزایش یابد؛ ۲. جمعیت پایتخت باید کاهش یابد؛ ۳. سیاست تمرکززدایی توفیقی نداشته است.
۱۵	جمعیت و سیاست های جمعیتی در ایران؛ چالش اصلی و راهکار(مقاله	۱۳۹۳	علی اکبر حق دوست و همکاران	بررسی انواع سیاست های جمعیتی موجود در دنیا و روند تغییرات جمعیتی ایران.	تعیین سیاست های کلی جمعیتی مبتنی بر ابعاد مذکور در متن الگوی پیشرفت و توسعه کشور امری است که به سیاست های خرد جمعیتی اعم از میزان

ردیف	عنوان مقاله	سال انتشار	نویسندگان	اهداف	نتایج
	(سیاستی)				رشد، نحوه ترکیب و توزیع جمعیت در دوره‌های زمانی، جغرافیایی و همچنین ساختارها و طبقات اجتماعی مختلف جهت خواهد داد و منجر به عملکرد اقتصادی و پویا در این سطح خواهد شد.
۱۶	پیشینه تاریخی برنامه جهانی کنترل جمعیت	۱۳۹۳	محمد جمالی، مصطفی ذوالفقارطلب، سیداحمد هاشمی	بررسی پیشینه تاریخی کنترل جمعیت و ارائه رهنمود برای سیاست‌گذاری جمعیت در کشور	نخبگان و دست‌اندرکاران نظام در راستای پیش‌برد روند جمعیت، با سیاست‌گذاری درست وضعیت جمعیت را سامان بخشند. بر همین اساس است که سیاست کلی نظام نیز بر افزایش جمعیت مبتنی شده است.
۱۷	بایسته‌های تغییر سیاست‌های تقنینی جمعیتی جمهوری اسلامی ایران	۱۳۹۳	سیدمحمد مهدی غمامی، حسین عزیزی	بررسی و تبیین الزامات و بایسته‌های سیاست جدید جمعیت (افزایش جمعیت)	مشکل جمعیتی ایران تنها در کاهش نرخ رشد خلاصه نمی‌شود بلکه توزیع نامتناسب جمعیت و تراکم بالای برخی مناطق و شهرها نیز وجود دارد. به نظر می‌رسد که علت اصلی کاهش نرخ رشد جمعیت ایران هم ریشه در این امر دارد. با توجه به محدودیت منابع مالی دولت و لزوم اقدامات مؤثر برای افزایش جمعیت، باید به آثار قوانین و مقررات عمومی کشور توجه شود تا هم ضریب موفقیت این سیاست‌ها افزایش یابد و هم علاوه بر افزایش جمعیت به توزیع موزون و متناسب آن نیز کمک شود.
۱۸	جهانی‌شدن، نوسازی و سیاست‌های جمعیتی در ایران (قبل از انقلاب، از سال ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۵)	۱۳۹۴	سیامک حیدری، حبیب‌الله زنجانی، باقر ساروخانی	بررسی جامعه‌شناختی تأثیرات جهانی شدن از طریق شناخت تحول پارادایم‌های توسعه، به‌خصوص رویکرد نوسازی و تأثیر آن بر اتخاذ سیاست‌های جمعیتی در ایران، قبل از انقلاب اسلامی و در خلال سال‌های ۱۳۴۲ تا پیروزی انقلاب اسلامی	لزوم نهادینه کردن سبک زندگی ایرانی-اسلامی و تدوین سازوکارهای مناسب برای هماهنگ شدن با تغییرات زندگی مدرن.
۱۹	مبانی فقهی سیاست‌های جمعیتی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری	۱۳۹۴	محسن ملک افضلی، سید محمد علی هاشمی	بررسی در چارچوب شرع بودن سیاست‌های افزایش یا کاهش جمعیت در ایران	سیاست‌های جمعیتی در بعد کمی؛ چه با رویکرد کنترلی و چه با رویکرد ازدیاد مولید، نه تنها محذوری شرعی در پی نداشته، بلکه از جهاتی دارای مبانی و مستندات مورد پذیرش شرع است.
۲۰	نقش جمعیت و سیاست‌های جمعیتی در استحکام ساخت درونی قدرت نظام جمهوری اسلامی ایران	۱۳۹۴	محمودولی علینی	بررسی تحولات و تغییرات جمعیتی در کشورهای توسعه‌یافته غربی و چالش‌های ناشی از میزان باروری زیر حد جانشینی و پیر شدن جمعیت در این جوامع و مشکلات ناشی از آن.	زمینه‌ای برای مطالعه‌ای عمیق‌تر در موضوع تغییر سیاست‌های جمعیتی متناسب با ساختار جمعیت کنونی ایران فراهم آورده و عوامل مؤثر و تسهیل‌کننده این کاهش شدید را مطالعه و شناسایی می‌کند.
۲۱	وضعیت‌های متعارض و مسأله سیاست‌گذاری	۱۳۹۴	حاتم حسینی	هدف از این مقاله پاسخ به این پرسش است: در این وضعیت متعارض، سیاست	روند تغییرات جمعیت در ایران موجد فرصت‌ها و تهدیدهایی بالقوه برای جامعه شده است. مدیریت

ردیف	عنوان مقاله	سال انتشار	نویسندگان	اهداف	نتایج
	جمعیت در ایران			جمعیتی مناسب برای جامعه‌ی ایران کدام است؟	دریچه‌ی جمعیتی و ارتقای باروری، دست کم تا سطح جایگزینی، به ترتیب باید در اولویت سیاستگذاری جمعیتی دولت قرار بگیرد.
۲۲	بررسی عوامل مؤثر بر تغییر نگرش خانواده‌های ایرانی درخصوص کم فرزند آوری با نگاه به سیاست‌های جمعیتی	۱۳۹۴	زهرا گلپایگانی	بررسی عوامل مؤثر بر تکوین نگرش خانواده‌های ایرانی درخصوص کم فرزندآوری با تأکید بر نگرش زنان به عنوان رکن اصلی فرزندآوری در خانواده	نتایج نمایانگر عوامل مؤثر بر تغییر نگرش خانواده‌های ایرانی طی ۲۰ سال اخیر است که از آن بین سه عامل: تغییر در سبک زندگی، بالا بودن مؤلفه فردگرایی و پایین بودن مؤلفه مسئولیت‌پذیری، بیشترین سهم تاثیرگذاری را نشان می‌دهد.
۲۳	بازتولید جمعیت ایران: وضع موجود و ملاحظات دربارہ سیاست گذاری	۱۳۹۴	حسن سرایی	تشخیص شرایط و عوامل باروری پایین در ایران و پیشنهاد مسیرهای مستقیم سیاست گذاری برای ارتقای باروری	وضعیت موجود جمعیت ایران می‌تواند به نحو بی‌سابقه‌ای مناسب توسعه و در نتیجه اشتغال و ازدواج جوانان باشد. استفاده درست و به موقع از فرصت‌های ایجاد شده موجود توسط تحولات جمعیتی کشور نه تنها می‌تواند شرایط را برای ارتقای باروری مساعد سازد، بلکه اثربخشی عوامل و مسیرهای ارتقای باروری را هم بالا می‌برد.
۲۴	توسعه اجتماعی و سیاست‌های جمعیتی در ایران (بعد از انقلاب، از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۵)	۱۳۹۵	سیامک حیدری، حبیب الله زنجانی، باقر ساروخانی	بررسی جامعه‌شناختی سیاست‌های جمعیتی، از طریق شناخت تحول گفتمان‌ها و پارادایم‌های توسعه، و شکل‌گیری گونه‌های مختلف توسعه اجتماعی، با توجه به تغییرات ایجاد شده در نهاد خانواده در ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و در خلال سال‌های ۱۳۵۷ تا سال ۱۳۸۵	بعد از انقلاب، نظام سیاسی جمهوری اسلامی و دست‌اندرکاران سیاسی آن، با توجه به شرایط قرار گرفته در وضعیت یک کشور در حال توسعه، منطبق با گفتمان‌های توسعه کلان، با اتخاذ گونه‌های مختلفی از توسعه اجتماعی و سیاست‌های جمعیتی، زمینه را برای تغییر در ساختارهای اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و ... و در نتیجه ظهور انواع مختلفی از آسیب‌ها در نهاد خانواده، فراهم ساخته‌اند.
۲۵	رابطه هدایت تشریعی با سیاست‌ها و چالش‌های جمعیتی	۱۳۹۵	سیدمرتضی موسوی، محمد جعفری	توجه دادن به آموزه‌های هدایت تشریعی و شریعت در سیاست‌گذاری جمعیت	در تدوین سیاست جمعیتی برای جامعه‌ای که به مبانی توحیدی معتقد است توجه به آموزه‌های شریعت و عدم به کارگیری مدل‌های مادی‌گرایانه صرف ضرورت دارد.
۲۶	آسیب شناسی سیاست کنترل موالید و قانون تنظیم خانواده	۱۳۹۵	فائزه عظیم‌زاده اردبیلی و زهرا جلالی	پاسخ به این سؤال که سیاست کنترل جمعیت چه آسیب‌هایی را برای خانواده‌ها در پی دارد و دیدگاه فقها در خصوص روش‌های کنترل موالید چیست؟	اجرای سیاست‌های کنترل جمعیت، آسیب‌های فراوانی را به دنبال دارد، همچون آسیب‌های اخلاقی و تربیتی برای فرزندان، مجاز شدن سقط جنین و عقیم‌سازی، ابتلای زنان و مردان به بیماری‌های مختلف و...
۲۷	بازخوردهای کلان اقتصادی-زیست محیطی اتخاذ سیاست "افزایش جمعیت" در ایران	۱۳۹۵	ناصر شاهنوشی، سمیه نقوی، الهه اعظم رحمتی	بررسی تبعات افزایش جمعیت بر روی کیفیت زندگی، با نگاه ویژه به منابع طبیعی و محیط زیست کشور	با افزایش نرخ رشد جمعیت، بحران آب بیشتر شده و اثرات اقتصادی بحران آب شامل افزایش نرخ تورم، افزایش نرخ بیکاری و کاهش نرخ رشد اقتصادی بوده. لذا سیاست‌های جمعیتی در سطح کلان باید به‌گونه‌ای اتخاذ شود که تبعات منفی بر منابع طبیعی

ردیف	عنوان مقاله	سال انتشار	نویسندگان	اهداف	نتایج
					و محیط‌زیست کشور به همراه نداشته باشد.
۲۸	تبیین چگونگی شکل‌گیری نزدیک‌بینی سیاسی در نظام خط‌مشی‌گذاری ایران با تاکید بر خط‌مشی‌های حوزه جمعیت	۱۳۹۵	محسن میری، حسن دانایی‌فرد	با تعمیق نگاه در بررسی بیماری نزدیک‌بینی سیاسی، ابعاد این موضوع از منظر جامعه‌شناسی، سیاسی، اقتصادی، پویایی سیستم و روانشناسی نیز مورد بررسی قرار گیرد	ضمن تبیین عوامل شکل‌دهنده نزدیک‌بینی، بیان شده که تکرار این آسیب در حوزه جمعیت می‌تواند به دولت پرتکفل منجر شود که در آینده تمامی ابعاد چرخه خط‌مشی‌گذاری را تحت تأثیر قرار دهد.
۲۹	توسعه الگوی سلامت خانواده و جمعیت مطلوب بر مبنای ارزش‌های الهی در آموزش پزشکی	۱۳۹۶	ناصر سیم فروش، شیمیا طباطبایی	تبیین دیدگاه قرآن و عترت در مورد ارتقای سامت خانواده و جمعیت، جهت بهره‌گیری در برنامه‌های سلامت و آموزش علوم پزشکی کشور	بهره‌مندی از آموزه‌ها و راهبردهای الهی پیرامون سلامت خانواده، فرزندآوری و تعادل جمعیت در برنامه‌های آموزش علوم پزشکی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این راهبردها می‌تواند در جهت نهادینه‌سازی الگوی ایرانی اسلامی سلامت خانواده و برای رسیدن به جمعیت مطلوب کشور نقش به‌سزایی ایفا نماید.
۳۰	تبیین و بررسی دیدگاه‌های مستنبط از آیات و روایات درباره سیاست راهبردی تکثیر موالید و افزایش جمعیت در اسلام	۱۳۹۶	زهرا سادات میرهاشمی، طاهره جلیلی کلهری	با علم به کاهش رشد جمعیت در سال‌های اخیر در کشور و اختلاف نظر نظریه پردازان در مسأله افزایش یا کاهش جمعیت درصدد تبیین نظام حقوقی مبتنی بر احکام اسلامی، برای به دست آوردن حکم هر موضوع برآمده است	دین اسلام نسبت به تکثیر اولاد در همه زمان‌ها اهتمام داشته است
۳۱	بررسی تحولات جمعیتی ایران با استفاده از رویکرد پویایی سیستم	۱۳۹۶	سیده زهرا کالانتری بنادکی، عادل آذر، محمدجلال عباسی شوازی	ایجاد شناخت بیشتر و بهتر نسبت به رفتار سیستم پیچیده اجتماعی در ارتباط با فرزندآوری و جمعیت و استخراج روابط زیربنایی در این زمینه	در دو سناریوی شرایط رضایتبخش و ایده‌آل، باروری تا سال ۱۴۲۵ هرگز کمتر از ۱,۷۵ فرزند نخواهد بود. بنابر نتایج شبیه‌سازی سناریوهای مختلف، آثار اغلب سیاست‌های اعمالی بعد از چند سال به طور کامل نمایان می‌شود. همچنین با گذشت زمان از آثار سیاست‌ها کاسته خواهد شد، در نتیجه برای تأثیرگذاری بیشتر باید بسته‌های سیاستی به روز شوند.
۳۲	آینده پژوهی ساختار جمعیتی جمهوری اسلامی ایران از منظر دفاعی-امنیتی تا افق ۱۴۳۰	۱۳۹۷	اصغر صالح اصفهان‌ی، عبدالرحیم پدرام، رضا رئیسی وانانی	تبیین آینده ساختار جمعیتی جمهوری اسلامی ایران از منظر دفاعی-امنیتی در افق ۱۴۳۰	جمهوری اسلامی ایران با پایین‌ترین نرخ باروری، در افق ۱۴۳۰ رشد منفی جمعیت را تجربه خواهد کرد و به عنوان ششمین کشور کهن‌سال جهان شناخته خواهد شد و این موضوع دفاع و امنیت کشور را با تهدیدهایی مواجه می‌کند
۳۳	واکاوی انگاره‌های جمعیتی در زمینه سیاست جمعیتی جمهوری اسلامی ایران	۱۳۹۷	مرتضی اشرفی، مجتبی اشرفی	بررسی انگاره‌های جمعیتی در زمینه سیاست‌های جمعیتی جمهوری اسلامی ایران	امروز در ایران علی‌رغم توصیه‌های دینی مبتنی بر تولید نسل و به واسطه سیاست‌های غلط جمعیتی، حجم جمعیتی که مهم‌ترین عامل کسب قدرت است، در حال تضعیف شدن است.
۳۴	تحلیل گفتمان سیاست‌های رسانه‌ای شده افزایش	۱۳۹۷	سیده زهرا اجاق، محمدجلال عباسی	معرفی عوامل موثر بر تغییر رفتار با استفاده از نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده	سه اصل برای بهینه کردن فعالیت‌های ترویجی سیاست‌های جمعیتی ایران معرفی می‌شوند که

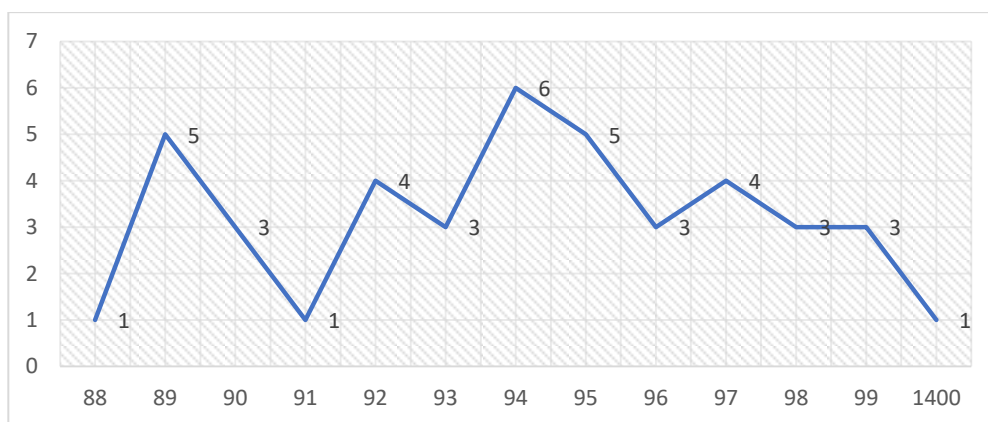
ردیف	عنوان مقاله	سال انتشار	نویسندگان	اهداف	نتایج
	جمعیت: ارائه یک راهبرد ترویجی		شوازی	و شناسایی گفت‌وگوهای اصلی دو روزنامه کیهان و ایران با استفاده از روش تحلیل گفت‌وگو انتقادی	عبارتند از الف) توجه به عوامل متعدد اثرگذار بر رفتار باروری؛ ب) اتخاذ رویکرد مخاطب آگاه، گزینش گر، و عقلانی و ج) برقراری ارتباط و همکاری علمی بین روزنامه‌نگاران و جمعیت‌شناسان.
۳۵	تحولات فرهنگی، تداوم باروری پایین و سیاست جمعیتی ایران	۱۳۹۸	امیر عرفانی	ارائه راهکارهای تقویت افزایش جمعیت با تمرکز بر موضوعات فرهنگی	لزوم پرورش فرهنگی از هنجارهای فردگرایانه.
۳۶	آسیب شناسی سیاست‌های تقنینی جمعیتی جمهوری اسلامی ایران و ارائه شاخص‌های مطلوب	۱۳۹۸	محمد مهدی غمامی، مریم مهاجری، محمدجواد جاوید، محمود حکمت نیا	پاسخ‌گویی به این سؤال که «با توجه به آسیب‌شناسی نظام قانون گذاری در حوزه جمعیت، کدام شاخص‌ها می‌تواند اهداف سیاست‌های مربوط به جمعیت را تأمین کند؟»	نظام جمعیتی کشور آسیب‌دیده است؛ از این رو، برای خروج از این وضعیت و رسیدن به یک نظام جمعیتی مطلوب، دولت باید در تقنین سیاست‌های جمعیتی با لحاظ شاخص‌هایی ضریب خطای قانون‌گذار را کاهش دهد تا در عین کارایی قوانین و اثربخشی آن بتواند اهداف جمعیتی‌اش را محقق سازد.
۳۷	سیاست جمعیتی جمهوری اسلامی ایران: مرحله خردورزی	۱۳۹۸	علی اصغر کلاهی	توجه دادن جامعه علمی و فرهیختگان بر ایفای نقش متناسب با جایگاه علمی خود در تحقق مفاد سیاست‌های کلی جمعیت	اهمیت سیاست‌های کلی جمعیت (با تمرکز بر افزایش جمعیت) در پیشرفت کشور آشکار و بندهای آن گویای خردمندی و آینده نگری است
۳۸	تحولات سیاست‌گذاری جمعیت در ایران بعد از انقلاب	۱۳۹۹	رضا حاجی باباعلی، نادر هوشمندیار، عاطفه عباسی کلیمانی، ابوالقاسم طاهری	تعیین سیاست جمعیتی مناسب برای جامعه ایران با توجه به دیدگاه‌های متغیر نخبگان سیاسی	تدوین سیاست‌گذاری جمعیتی متناسب با واقعیت‌های حاکم بر کشور و جهان، از الزامات اساسی در نگاه به آینده جمعیت کشور است.
۳۹	تغییرات جمعیتی و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران	۱۳۹۹	فرهاد خانه کشی، رضا جلالی، حمید ناطق نوری، عبدالحسین الله‌کرم	این مقاله در مقام پاسخ به این مسأله اساسی است که تغییرات جمعیتی در جمهوری اسلامی ایران چه تأثیری بر امنیت ملی کشور دارد؟	آسیب‌پذیری امنیت ملی در برابر چالش‌های سیاسی و امنیتی ناشی از تغییرات باروری در اولویت نخست تهدیدات قرار دارد.
۴۰	تحلیلی بر پیامدهای کاهش باروری و جمعیت در ایران	۱۳۹۹	محمد فولادی	واکاوی پیامدهای کاهش باروری و جمعیت در ایران.	پس از اجرای برنامه کنترل جمعیت و تنظیم خانواده در دهه ۶۰ و تبلیغات شدید و حتی اعمال محدودیت‌های قانونی برای بیش از سه فرزند و در ادامه غفلت از رهاسازی این سیاست، ایران را با چالش‌هایی مواجه ساخت؛ چالش‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی و امنیتی.
۴۱	ارزیابی وضعیت اجرای سیاست‌های کلی جمعیت (دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸)	۱۴۰۰	وحید شقاقی شهری، اسراء کریم	ارزیابی و سنجش وضعیت اجرای سیاست‌های کلی جمعیت طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸ بر پایه ساخت شاخص ترکیبی	عدم تحقق اهداف کلان سیاست‌های کلی جمعیت و روندی کاهنده در شاخص ترکیبی برآورده شده طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۸

یافته‌های پژوهش

در این بخش یافته‌های حاصل از بررسی مقاله‌های منتخب در این پژوهش (۴۱ مقاله) براساس سال انتشار، نشریه، طرح پژوهش، روش گردآوری داده‌ها، روش تحلیل داده‌ها، رویکرد نسبت به سیاست‌های جمعیت و تمرکز اصلی پژوهش ارائه و تحلیل می‌شوند.

فراوانی انتشار مقاله‌ها بر اساس سال انتشار

بررسی مقاله‌های منتخب که حاصل جمع‌آوری و انتخاب مقاله‌ها بر اساس الگوی اعلام شده در ۲۰ سال گذشته (۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰) در ابتدای مقاله صورت گرفته است نشان می‌دهد که اولاً روند^۱ صعودی یا نزولی ممتد خاصی در میزان انتشار مقاله‌های حوزه سیاست‌های جمعیتی مشاهده نمی‌شود. البته با بررسی دقیق‌تر سال انتشار این مقاله‌ها مطابق نمودار ۲، دو مورد پیک مشاهده می‌شود که اولی مربوط به سال ۱۳۸۹ و دومی مربوط به سال ۱۳۹۴ می‌باشد. فراوانی بیشتر مقاله‌ها در این سال‌ها را می‌توان به حساس شدن پژوهشگران این حوزه به اتفاقات درون و بیرون از خرده سیستم خطمشی جمعیت^۲ و مرتبط و تاثیرگذار بر آن نسبت داد. به طوری که مثلاً در مورد پیک اول در سال ۱۳۸۹ می‌توان اظهارنظر رئیس جمهور وقت در اوایل دولت دهم که تغییر خطمشی جمعیت در کشور را خواستار شد یا برخی تحرکات دیگر با محوریت تغییر خطمشی جمعیت به تشویق به فرزندآوری را در نظر داشت. در این مورد مقاله محمودی (۱۳۸۹) با محوریت لزوم تجدید نظر در سیاست‌های جمعیت نیز به نوعی دلالت بر همین موضوع دارد. پیک دوم از سال ۱۳۹۳ شروع شده و در سال ۱۳۹۴ به اوج می‌رسد که از اتفاقات مهم آن دوره می‌توان به ابلاغ سیاست‌های کلی جمعیت از سوی مقام معظم رهبری اشاره کرد که آن هم با محوریت تشویق به فرزندآوری و افزایش جمعیت در خطمشی کلی کشور ابلاغ شده است.

نمودار ۲: فراوانی انتشار مقاله‌ها بر اساس سال انتشار

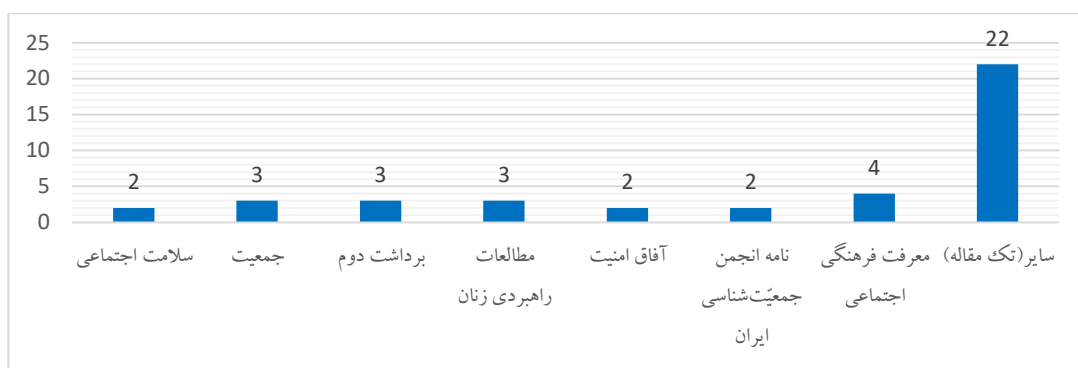
فراوانی انتشار مقاله‌ها بر اساس نشریات

بررسی انتشار مقاله‌ها در نشریات (نمودار ۳) نشان می‌دهد که انتشار مقاله‌ها بسیار متکثر اتفاق افتاده و ۴۱ مقاله مورد بررسی در ۲۹ نشریه منتشر شده است. ۲۲ نشریه به صورت تک مقاله و برخی نهایتاً تا ۴ مقاله مورد بررسی در این پژوهش را منتشر کرده‌اند.

^۱ Trend

^۲ Population Policy Sub-system

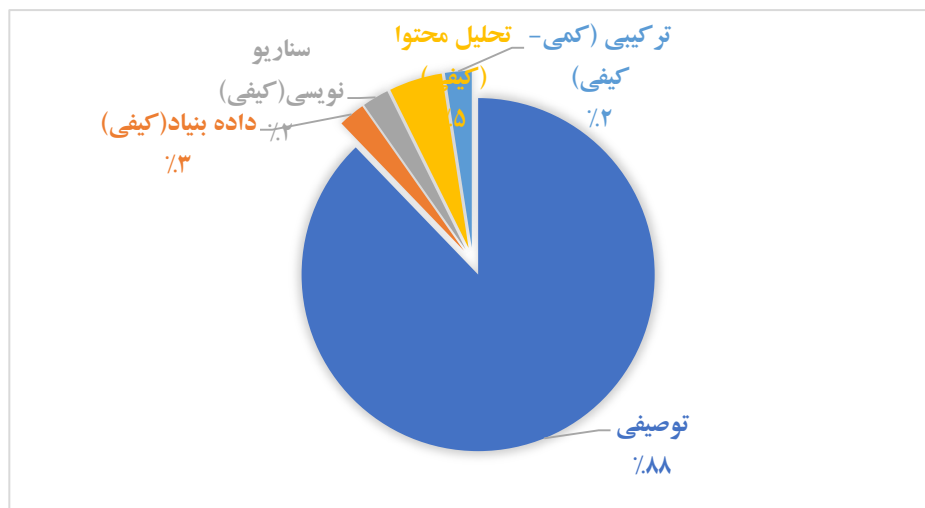
فصلنامه معرفت فرهنگی اجتماعی بیشترین میزان انتشار (۴ مقاله) را داشته است. از نکات قابل توجه در این موضوع، تنوع موضوعی در نشریات است، به طوری که نشریات با موضوعات جمعیت‌شناسی، فقه، حقوق، امنیت، اقتصاد، توسعه و... به انتشار این مقاله‌ها پرداخته‌اند. این موضوع با زمینه تخصصی نویسندگان مقاله‌ها هم متناسب است و نشان‌دهنده ابعاد متکثر موضوع جمعیت است که از جنبه‌های مختلفی به آن پرداخته می‌شود و در واقع به نوعی به اهمیت مطالعه در ابعاد میان رشته‌ای آن هم اشاره دارد.

نمودار ۳: فراوانی انتشار مقاله‌ها بر اساس نشریات

توزیع مقاله‌ها بر اساس طرح پژوهش

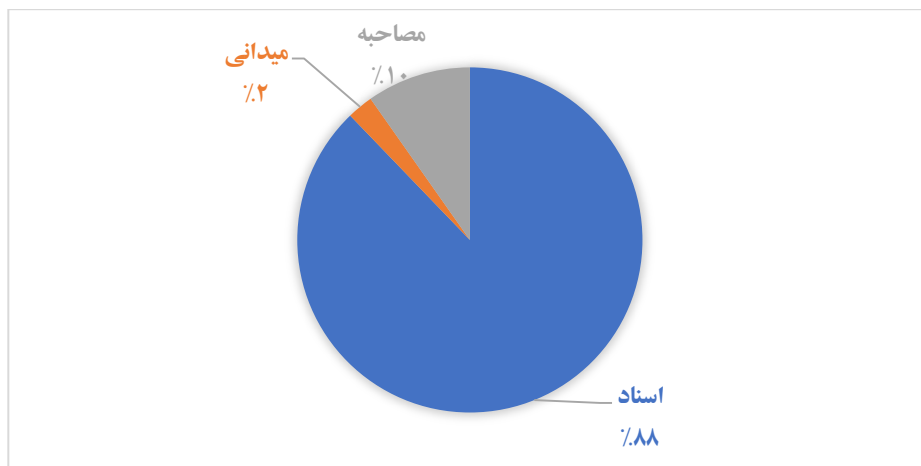
همان‌گونه که نمودار ۴ نشان می‌دهد عمده پژوهش‌های مورد بررسی (۸۸ درصد) از روش توصیفی در طرح پژوهش خود بهره برده‌اند. همچنین تعدادی از مقاله‌ها روش‌های کیفی نظیر تحلیل محتوا (۵٪)، سناریونویسی (۲٪)، داده بنیاد (۳٪) و روش‌های ترکیبی (کمی-کیفی) (۲٪) را به کار برده‌اند.

نمودار ۴: توزیع مقاله‌ها بر اساس طرح پژوهش

توزیع مقاله‌ها بر اساس روش گردآوری داده‌ها

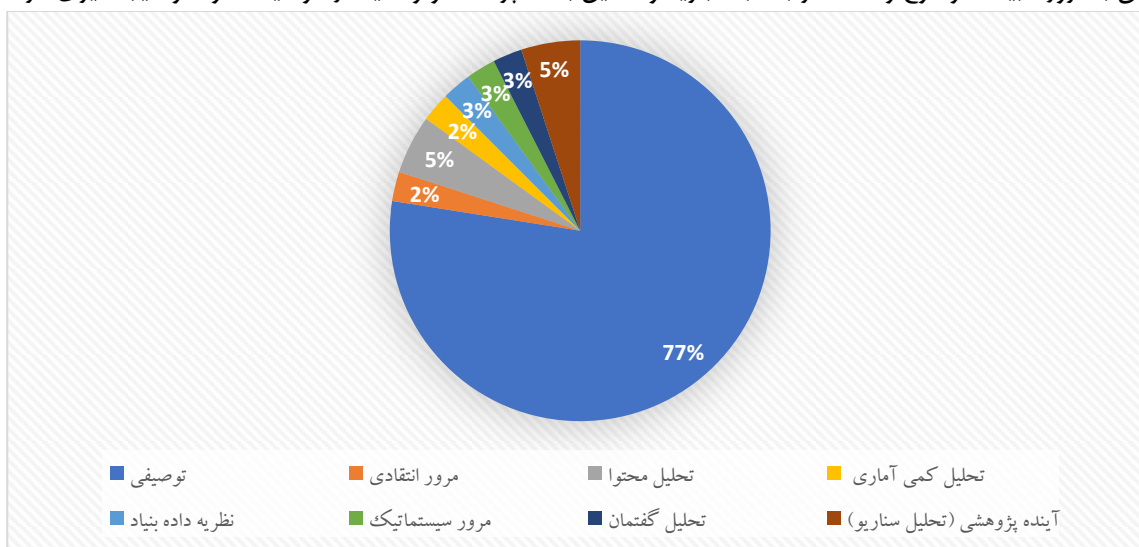
روش گردآوری داده‌ها در مقاله‌های منتخب پژوهش به سه دسته کلی مرور اسناد، مصاحبه و جمع‌آوری داده‌ها به صورت میدانی تقسیم می‌شود که عمده گردآوری محتوا به صورت اسنادی بوده است. این موضوع در نمودار ۵ قابل مشاهده است.

نمودار ۵: توزیع مقاله‌ها بر اساس روش گردآوری داده‌ها

توزیع مقاله‌ها بر اساس روش تحلیل داده‌ها

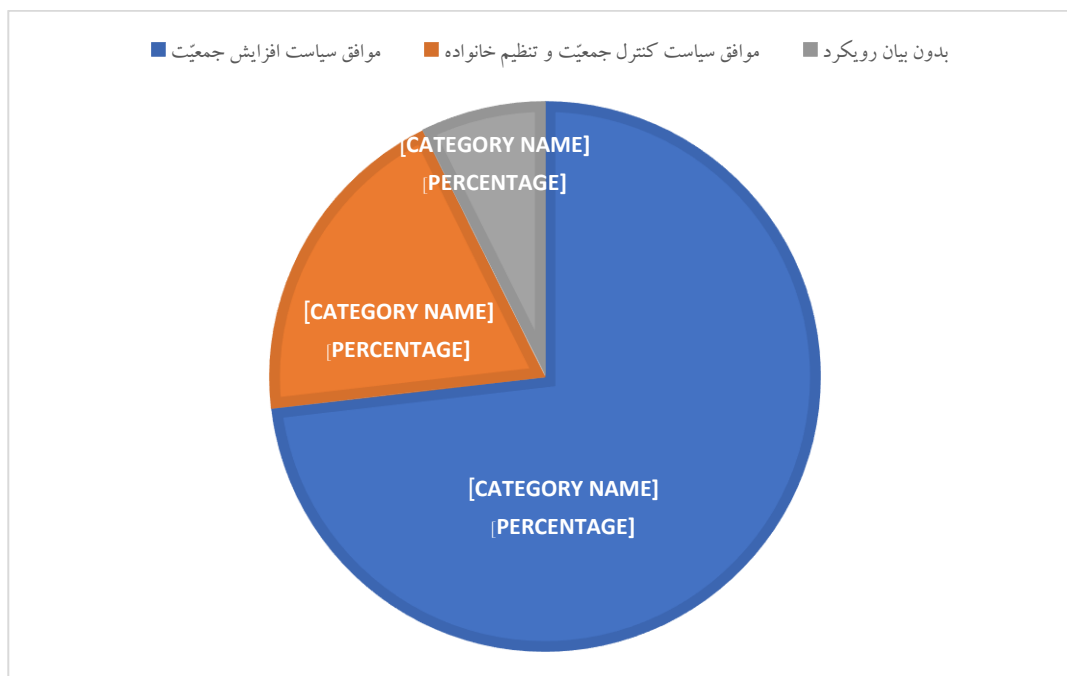
بررسی مقاله‌های منتخب (نمودار ۶) نشان می‌دهد که در عمده این مقاله‌ها از روش توصیفی برای تحلیل داده‌ها استفاده شده (۷۷ درصد) و از سایر روش‌ها به صورت خیلی محدودی بهره گرفته شده است. در اغلب مقاله‌ها مطالعه به این صورت پیش رفته که پژوهشگران با مرور ادبیات موضوع و اسناد مرتبط، به تجزیه و تحلیل بحث پرداخته و وضعیت را توصیف نموده و نتیجه‌گیری کرده‌اند.

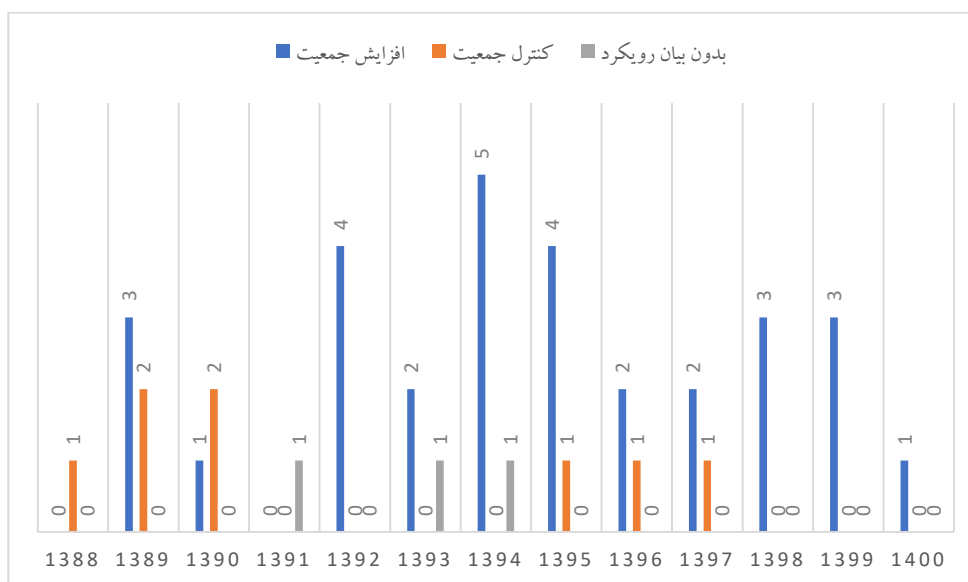
نمودار ۶: توزیع مقاله‌ها بر اساس روش تحلیل داده‌ها

توزیع مقاله‌ها بر اساس رویکرد نسبت به سیاست‌های جمعیتی

از موضوعات قابل استخراج در بررسی مقاله‌های منتخب در این پژوهش، رویکرد مقاله‌ها نسبت به موضوع افزایش یا کنترل جمعیت است. این موضوع در برخی مقاله‌ها (نظیر سیمبر، ۱۳۸۸؛ اطاعت، ۱۳۹۰؛ حسنی، ۱۳۹۴؛ میرهاشمی و کلهری، ۱۳۹۶) صراحتاً بیان شده و در برخی موارد (نظیر عباسی شوازی و اجاق، ۱۳۹۷؛ کلانتری و همکاران، ۱۳۹۶؛ مشفق و میرزایی، ۱۳۸۹) این صراحت کمتر بوده و با دقت در مضمون آن احصاء گردید. البته در برخی موارد دیگر (نظیر ملک افضلی و هاشمی، ۱۳۹۴؛ سیاح و همکاران، ۱۳۹۱؛ حق دوست و همکاران، ۱۳۹۳) نیز بیان این رویکرد مشاهده نمی‌شود و در واقع پژوهشگر بدون لحاظ این موضوع به بحث خود پرداخته است یا به نتیجه گیری خاصی در این موضوع نپرداخته است. همانطور که در نمودار ۷ مشهود است عمده مقاله‌های منتشر شده موافق سیاست افزایش جمعیت بوده (۷۳ درصد) و تنها ۲۰٪ با سیاست کنترل جمعیت و تنظیم خانواده همراهی داشته‌اند. البته ۷٪ مقاله‌ها هم بدون بیان این رویکرد هستند. در این مورد باید گفت با توجه به تغییر رویکرد کلی کشور در موضوع سیاست‌های جمعیتی طی سال‌های گذشته و محور قرار گرفتن سیاست افزایش جمعیت، جامعه علمی کشور هم با این تغییر رویکرد همراهی داشته است. همانطور که از نمودار ۸ که در ادامه توزیع مقاله‌ها بر اساس رویکردشان و براساس توزیع زمانی آمده است، بین سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵ مقالات با رویکرد موافق سیاست‌های افزایش جمعیت رشد بسیار بیشتری داشته‌اند. همان‌گونه که در بخش‌های قبل بیان شد، در مقاله‌های مورد بررسی، از جنبه‌ها و رشته‌های مختلف به موضوع جمعیت و سیاست‌های جمعیت پرداخته شده و موضوع صرفاً از دیدگاه جمعیت‌شناسان مورد مذاقه قرار نگرفته است. این بحث به صورت دقیق‌تر در بخش بعدی مورد بررسی قرار گرفته است.

نمودار ۷: توزیع مقاله‌ها بر اساس رویکرد نسبت به سیاست‌های جمعیت

نمودار ۸: توزیع مقاله‌ها براساس رویکرد، متناسب با سال‌های انتشار

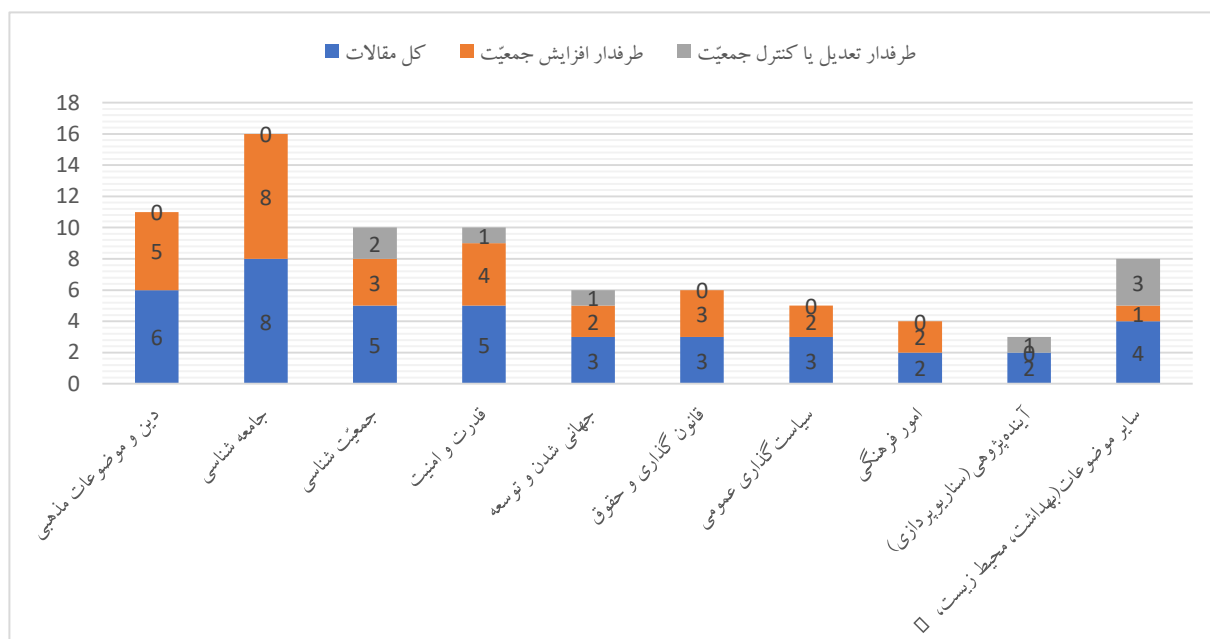
وضعیت مقاله‌ها براساس تمرکز اصلی

تمرکز اصلی^۱ مقاله‌های منتخب در این پژوهش را می‌توان در موضوعات مختلف که عمدتاً حوزه‌های رشته‌ای هستند مورد توجه قرار داد. به طور کلی و با دسته‌بندی ای که صورت گرفته، ۶ مقاله با محوریت دین و موضوعات مذهبی، ۸ مقاله با محوریت موضوعات جامعه‌شناسی، ۵ مقاله با محوریت جمعیت‌شناسی، ۵ مقاله با محوریت موضوعات امنیتی و قدرت، و نیز موضوعات جهانی‌شدن و توسعه، قانون‌گذاری و حقوق، سیاست‌گذاری عمومی هر کدام با ۳ مقاله و همین‌طور امور فرهنگی و آینده‌پژوهی (سناریوپردازی) هر کدام ۲ مقاله و سایر حوزه‌ها اعم از بهداشت، محیط زیست، اقتصاد و ارتباطات هر کدام با ۱ مقاله دسته‌بندی شده‌اند.

همان‌طور که در نمودار ۹ نیز به روشنی پیداست عمده مقاله‌های مورد بررسی با تمرکز بر موضوعات جامعه‌شناسی، دینی و مذهبی، جمعیت‌شناسی و قدرت و امنیت هستند. موضوع دیگری که در این نمودار به آن پرداخته شده است موضوع تناسب تمرکز اصلی با رویکرد مقاله‌ها نسبت به موضوع افزایش یا کنترل جمعیت است؛ در نمودار مشخص است که مقاله‌های با تمرکز دینی و مذهبی، جامعه‌شناسی، قانون‌گذاری و حقوق، سیاست‌گذاری و امور فرهنگی تماماً موافق با سیاست افزایش جمعیت‌اند. این موضوع اما در میان مقاله‌های با محوریت جمعیت‌شناسی، قدرت و امنیت، جهانی‌شدن و توسعه، آینده‌پژوهی و همین‌طور سایر موضوعات (بهداشت، محیط زیست، اقتصاد و ارتباطات) دارای مخالفانی است؛ به طور مثال قلی زاده (۱۳۸۹) در مقاله خود با عنوان «تغییر سیاست جمعیتی جمهوری اسلامی ایران و پیامدهای امنیتی آن» به روشنی بیان داشته که "در وضع کنونی هیچ‌گونه ضرورتی برای تغییر سیاست جمعیتی قبلی کشور وجود ندارد و تغییر آن پیامدهای امنیتی در پی خواهد داشت که در رأس آن وابستگی هر چه بیشتر کشور به خارج جهت تأمین منابع مورد نیاز است". در همین حوزه امنیتی، مرتضی و مجتبی اشرفی (۱۳۹۷) در مقاله خود تحت عنوان

^۱ Main Foci

«واکاوی انگاره‌های جمعیتی در زمینه سیاست جمعیتی جمهوری اسلامی ایران» بیان می‌دارند که " امروز در ایران علی‌رغم توصیه‌های دینی مبتنی بر تولید نسل، و به واسطه سیاست‌های غلط جمعیتی، حجم جمعیتی که مهم‌ترین عامل کسب قدرت است، در حال تضعیف شدن است؛" یا مثلاً در حوزه اقتصاد و محیط زیست، شاهنوشی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله خود تحت عنوان «بازخوردهای کلان اقتصادی-زیست محیطی اتخاذ سیاست افزایش جمعیت در ایران» بیان می‌دارند که "با افزایش نرخ رشد جمعیت، بحران آب بیشتر شده و اثرات اقتصادی بحران آب شامل افزایش نرخ تورم، افزایش نرخ بیکاری و کاهش نرخ رشد اقتصادی بوده است. لذا سیاست‌های جمعیتی در سطح کلان باید به‌گونه‌ای اتخاذ شود که تبعات منفی بر منابع طبیعی و محیط‌زیست کشور به همراه نداشته باشد". این موضوع در مورد سایر حوزه‌های دسته بندی شده در این بخش نیز یا به شکل صریح یا به صورت ضمنی از محتوای آنها قابل استخراج است.

نمودار ۹: تمرکز اصلی مقاله‌ها به همراه بیان رویکرد

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادات سیاستی

در این پژوهش، با تعیین موضوع و روش تحقیق مبتنی بر مطالعه مرور دامنه‌ای و با بررسی پایگاه‌های اطلاعات علمی در دسترس و نیز منابع و مآخذ، کتاب‌ها و مقاله‌های منتشر شده و نیز نظرات خبرگی و اساتید، ۷۹ مقاله مورد بررسی اولیه قرار گرفتند که در فرآیندی چندمرحله‌ای، ۴۱ مقاله انتخاب شد و مورد مطالعه قرار گرفت. عمده مقاله‌های مورد بررسی، به صورت اسنادی و توصیفی نگارش یافته بودند. مقاله‌های مربوطه در نشریات متکثر با حوزه‌های مختلف منتشر شده‌اند که می‌توان آن را نشان از چند جنبه‌ای و میان رشته‌ای بودن مطالعات جمعیت دانست. همچنین می‌توان گفت روند صعودی یا نزولی ممتد خاصی در میزان انتشار مقاله‌ها در سال‌های مختلف

^۱ مواردی که مجموع رویکردها از کل مقاله‌ها کمتر می‌باشد به دلیل عدم بیان رویکرد یا عدم امکان احصاء رویکرد در برخی مقاله‌ها بوده است.

در حوزه سیاست‌های جمعیتی مشاهده نمی‌شود، اما در برهه‌هایی (۱۳۸۹ و ۱۳۹۴) فراوانی انتشار بالاتری نسبت به سال‌های دیگر داشته که می‌توان آن را به حساس‌شدن پژوهشگران این حوزه به اتفاقات درون و بیرون خرده سیستم خطمشی جمعیت و البته مرتبط و تاثیرگذار بر آن نسبت داد. در مورد سال ۱۳۸۹ می‌توان اظهارنظر رئیس جمهور وقت در اوایل دولت دهم که تغییر خطمشی جمعیت در کشور را خواستار شد یا برخی تحرکات دیگر با محوریت تغییر خطمشی جمعیت به تشویق به فرزندآوری را در نظر داشت. در مورد پیک دوم هم که از سال ۱۳۹۳ شروع شده و در سال ۱۳۹۴ به اوج می‌رسد می‌توان به ابلاغ سیاست‌های کلی جمعیت از سوی مقام معظم رهبری که آن هم با محوریت تشویق به فرزندآوری و افزایش جمعیت در خطمشی کلی کشور ابلاغ شده است، اشاره کرد. عمده پژوهش‌های مورد بررسی از روش توصیفی در طرح پژوهش خود بهره برده‌اند. همچنین تعدادی از مقاله‌ها روش‌های کیفی نظیر تحلیل محتوا، سناریونویسی، داده بنیاد و نیز از روش‌های ترکیبی (کمی-کیفی) را به کار برده‌اند. روش گردآوری داده‌ها در مقاله‌های منتخب پژوهش به سه دسته کلی مرور اسناد، مصاحبه و جمع‌آوری داده‌ها به صورت میدانی تقسیم شده که عمده گردآوری محتوا به صورت اسنادی و مابقی مصاحبه و میدانی بوده و در عمده این مقاله‌ها از روش توصیفی برای تحلیل داده‌ها استفاده شده و از سایر روش‌ها به صورت خیلی محدودی بهره گرفته شده است. در اغلب مقاله‌ها مطالعه به این صورت پیش رفته که پژوهشگران با مرور ادبیات موضوع و اسناد مرتبط، به تجزیه و تحلیل بحث پرداخته و وضعیت را توصیف نموده و نتیجه‌گیری کرده‌اند.

همچنین عمده مقاله‌های منتشر شده مورد بررسی، موافق سیاست افزایش جمعیت بوده (۷۳ درصد) و تنها ۲۰٪ با سیاست تعدیل یا کنترل جمعیت و تنظیم خانواده همراهی داشته‌اند. البته ۷٪ مقاله‌ها هم بدون بیان این رویکرد هستند. در این مورد باید گفت با توجه به تغییر رویکرد کلی کشور در موضوع سیاست‌های جمعیتی طی سال‌های گذشته و محور قرارگرفتن سیاست افزایش جمعیت، جامعه علمی کشور هم در مجموع با این تغییر رویکرد همراهی داشته است. عمده مقاله‌های مورد بررسی در این پژوهش، با تمرکز بر موضوعات جامعه‌شناسی، دینی و مذهبی، جمعیت‌شناسی و قدرت و امنیت نگارش یافته‌اند. موضوع دیگر، تناسب تمرکز اصلی با رویکرد مقاله‌ها نسبت به بحث افزایش یا کنترل جمعیت است؛ مقاله‌های با تمرکز دینی و مذهبی، جامعه‌شناسی، قانون‌گذاری و حقوق و نیز سیاست‌گذاری و امور فرهنگی تماماً موافق با سیاست افزایش جمعیت‌اند؛ این موضوع اما در میان مقاله‌های با محوریت جمعیت‌شناسی، قدرت و امنیت، جهانی‌شدن و توسعه، آینده‌پژوهی و همین‌طور سایر موضوعات (بهداشت، محیط زیست، اقتصاد و ارتباطات) دارای مخالفانی است. در کل می‌توان گفت موضوع سیاست‌های جمعیت در ایران در ساحت پژوهش موضوعی چندوجهی و البته بین رشته‌ای است که متخصصان رشته‌های مختلف علمی اعم از جمعیت‌شناسی، سیاست‌گذاری، اقتصاد، امنیت و قدرت، توسعه، بهداشت، مذهب و... از دریچه‌های مختلف به آن توجه کرده‌اند. بررسی این مقاله‌ها و استخراج محتوا و نیز تأمل در درون‌مایه و رویکرد آنها نشان داد که اختلاف نظر در مورد رویکردهای سیاست‌های جمعیت در ایران مشهود است و عمده مطالعات مورد بررسی نیز در بازه زمانی انتشار مقاله‌ها (۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰) موافق با سیاست افزایش جمعیت در کشور بوده‌اند.

مطالعات آینده به لحاظ محتوایی می‌تواند متمرکز بر واکاوی چرایی این اختلاف رویکرد در حوزه‌های مختلف علمی مرتبط با موضوع جمعیت یا تحلیل گفتمان هر یک از این رویکردها باشد. انجام مرورهای نظام‌مند و فراتحلیل درخصوص سیاست‌های جمعیت، بررسی میزان توفیق هر یک از سیاست‌ها و نیز طراحی مدل مطلوب سیاست‌گذاری جمعیت در ایران با در نظر گرفتن حوزه‌های مختلف علمی را نیز می‌توان به عنوان پیشنهادهایی برای مطالعات آتی ارائه نمود. همچنین از حیث روشی، مطالعات آتی می‌تواند بیش از پیش روی طرح‌های کیفی و روش‌های جمع‌آوری اطلاعاتی همچون مصاحبه و روش‌های میدانی و امثال آن متمرکز باشد. ارائه نتایج این پژوهش‌ها به تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران می‌تواند منشأ آثار مثبتی در این حوزه باشد.

منابع

- Abbasi Shawazi, Mohammad Jalal and Maymanat, Hosseini Chavoshi (2013): Developments of fertility, family planning and population policies in Iran, Mafarat in Islamic University, 15th year, 3rd issue, pp. 8-25.
- Ale Molana, Babak and Mohammad Ali, Esmaili (2009): Review of family planning policies, second edition journal, 7th year, pp. 109-142.
- Aliei, Mohammadvali (2014): The role of population and population policies in strengthening the internal structure of the power system of the Islamic Republic of Iran, Afaq Security Journal, 8th year, 28th issue, pp. 107-133.
- Arksey, H., & O'Malley, L. (2005). Scoping studies: towards a methodological framework. International journal of social research methodology, 8(1), 19-32.
- Ashford, L. S. (2001). New population policies: advancing women's health and rights. Washington, DC: Population Reference Bureau; Vol 56. No. 1.
- Ashraafi, Morteza and Mojtaba, Ashraafi (2017): Analyzing demographic concepts in the field of population policy of the Islamic Republic of Iran, Research Journal of Islamic Humanities, 9th issue, pp. 55-71.
- Ayazi, Seyyed Mohammad Ali (1993): Islam and family planning, published by Islamic Culture Publication Office. [in Persian]
- Azimzadeh Ardabili, Faezeh and Zahra, Jalili (2016): Pathology of birth control policy and family planning law, scientific-promotional journal of jurisprudence and family law (Nadaye Sadegh), 23rd year, 68th issue, pp. 125-151.
- Billari, F. C. (2022). Demography: Fast and Slow. Population and development review, 48(1), 9-30.
- Erfani, Amir (2018): Cultural changes, persistence of low fertility and population policy of Iran, Journal of Social Health, Vol 6, 2nd issue, pp. 112-115.
- Etaat, Javad (2013): Population and Sustainable Development in Iran, Scientific-Research Journal of Social Welfare, 11st Year, 42nd issue, pp. 7-36.
- Fuladi, Mohammad (2019): An analysis of the consequences of fertility and population decline in Iran, Cultural and Social Knowledge, 11th year, 3rd issue, pp. 69-88.
- Fuladi, Mohammad (2017): A reflection on population control policy; Its effects and consequences, Social Cultural Knowledge Journal, 3rd year, 1st issue, pp. 153-180.
- Fuladi, Mohammad (2012): Review and criticism of population theories and policies with an emphasis on Iran's recent population policy, Marafet cultural and social knowledge, 4th year, 2nd issue, pp. 145-172.
- Ghamami, Mohammad Ali et al. (2018): Pathology of demographic legislative policies of the Islamic Republic of Iran and providing desirable indicators, Women's Strategic Studies, Vol 22, 86th issue, pp. 31-58.
- Ghamami, Seyed Mahdi and Hossein, Azizi (2013): Needs to change the demographic legislative policies of the Islamic Republic of Iran, Women's Leadership Studies, 17th year, 66th issue, pp. 117-156.
- Golpaygani, Zahra (2014): Investigating the factors influencing the change of attitude of Iranian families regarding low childbearing with a view to population policies, International Conference on Humanities, Psychology and Social Sciences.
- Haji Baba Ali, Reza et al. (2019): Developments in population policy making in Iran after the revolution, Scientific Journal of Defense Studies, Vol 6, 4th issue, pp. 77-96.
- Haq Doost, Ali Akbar et al. (2013): Population and population policies in Iran; The main challenge and solution (policy article), public policy studies network.
- Heydari, Siamak et al. (2014): Globalization, modernization and population policies in Iran (before the revolution, from 1963 to 1976), Social Development and Welfare Planning Journal, 24th issue, pp. 127-85.
- Heydari, Siamak et al. (2015): Social development and population policies in Iran (after the revolution, from 1979 to 2006), Social Work Research Journal, 2nd year, 5th issue, Pp. 1-47.
- Hosseini, Hatam (2014): Conflicting situations and the issue of population policy making in Iran, Population Journal, 22nd year, 93rd & 94th issue, pp. 19-45.

- Jamali, Mohammad et al. (2013): Historical background of the global population control program, *Medical History Journal*, 6th year, 20th issue, pp. 161-191.
- Kalantari Benadaki, Seideh Zahra et al. (2016): Investigating Iran's Demographic Developments Using the System Dynamics Approach, *Journal of the Iranian Demographic Association*, 12th year, 24th issue, pp. 7-41.
- Kanani, Mohammad Amin (2008): An introduction to population studies and policies, Varasteh Publishing [in Persian].
- Khanehkeshi, Farhad et al. (2019): Demographic changes and its impact on the national security of the Islamic Republic of Iran, *Political and International Research Journal*, 11st year, 44th issue, pp. 99-115.
- Kolahi, Ali Asghar (2018): Population policy of the Islamic Republic of Iran: the rationalization stage, social health, 6th vol, 2nd issue, pp. 108-111.
- Mahmoudi, Mohammad Javad (1389): Demographic developments and upcoming challenges and the need to revise Iran's demographic policies, second edition journal, 7th year, pp. 41-73.
- Malek Afzali Ardakani, Mohsen and Seyed Mohammad Ali, Hashemi (2015): Jurisprudential foundations of population policies of the Islamic Republic of Iran "with an emphasis on the thoughts of the Supreme Leader", *Scientific-Research Journal of Islamic Government*, 20th year, 2nd issue, pp. 5-30.
- Mirhashemi, Zahrasadat and Tahereh, Jalili Kalhori (2016): Explanation and examination of views derived from verses and traditions about the strategic policy of multiplying births and increasing the population in Islam, *Women and Family Studies*, Vol 5, 2nd issue, pp. 153-192.
- Miri, Mohsen and Hassan, Danaei Fard (2015): Explaining how political myopia is formed in Iran's policy-making system with an emphasis on population policies, *Basij Strategic Studies Journal*, 19th year, 73rd issue, pp. 143-172.
- Moshfeq, Mahmoud and Mohammad, Mirzaei (2009): Age transition in Iran: Population age changes and social policies, *Population Journal*, 71st, pp. 1-22.
- Mousavi, Seyed Morteza and Mohammad, Jafari (2015): The relationship between legislative guidance and population policies and challenges, *Social Cultural Marefat*, 8th year, 1st issue, pp. 67-90.
- Musazadeh, Ebrahim et al. (2012): Reflection on the importance, necessity and content of general population policies from the perspective of public law, *Population Journal*, 85th issue, pp. 1-20.
- Nodeh Farahani, Esmail et al. (2012): Characteristics of the optimal population policy in Iran, *Marafet*, 22nd year, 189th issue, pp. 11-24.
- Ojaq, Seyedah Zahra and Mohammad Jalal, Abbasi Shawazi (2017): Discourse analysis of the mediated policies of population increase: presenting a promotion strategy, *Journal of the Iranian Demographic Association*, 13th year, 25th issue, pp. 133-164.
- Saraei, Hassan (2012): Reproduction of Iran's population: current situation and considerations about policy making, *Social Science Journal*, 68th issue, pp. 1-34.
- Qolizadeh, Seyyed Ebrahim (2009): Changing the population policy of the Islamic Republic of Iran and its security consequences, *Afaq Sekerat practical-research journal*, New period, 3rd year, 6th issue, pp. 75-93.
- Saleh Esfahani, Asghar et al. (2017): Prospective study of the demographic structure of the Islamic Republic of Iran from the point of view of defense and security until the horizon of 1430, *Law and Security Research Journal*, 11st year, 4th issue, pp. 2-32.
- Samiei Nesab, Mustafa and Morteza, Torabi (2015): Demographic indicators and policies in Iran, second edition journal, 7th year, pp. 143-188.
- Sayyah, Mounes et al. (2012): Investigating the importance of time in applying population policies using the system dynamics model, *Women's Strategic Studies Journal*, 14th year, 55th issue, pp. 227-262.
- Shaghghi Shahri, Vahid and Esra, Karim (1400): Evaluation of the implementation status of general population policies (1390 to 1398), *Strategic and Macro Policy Journal*, Vol 9, 2nd issue, pp. 298-327.
- Shahnooshi, Naser et al. (2016): Macro-economic-environmental feedbacks of adopting the "population increase" policy in Iran, *Water and Sustainable Development Journal*, 3rd year, 1st issue, pp. 31-46.

Simbar, Masoumeh (2008): Achievements of family planning in Iran, Journal of Health Faculty and Health Research Institute, Vol 8, 1st issue, pp. 81-92.

Simfroush, Naser and Shima, Tabatabaei (2016): Development of the ideal family and population health model based on divine values in medical education, Scientific Journal of the Medical System of the Islamic Republic of Iran, Vol 36, 2nd issue, pp. 175-186.

Zare, Saeed and Seyedah Hakimeh, Hashemi (2012): The effect of religion on population and fertility policies, two-quarter scientific-research journal of Islam and social sciences, 5th year, 10th issue, pp. 81-98.